

مرکز ملی فضای مجازی
پژوهشگاه فضای مجازی

گزارش
سریع
سه و هشتم

شبکه‌های اجتماعه و نفرت پراکنه

Social networks and
the hatred

سب

گزارش
سریع

گزارش شماره ۳۸
پهمن ۱۴۰۰

مرکز ملی فضای مجازی
پژوهشگاه فضای مجازی

شبکه‌های اجتماعی و نفرت پراکنه

گزارش سریع که با عنوان Rapid Report شناخته می‌شود، نوعی گزارش کوتاه است که صرفاً برای اطلاع کلی از موضوع یا پدیده‌ای خاص در بازه زمانی محدود تهیه می‌شود. هدف عمده چنین گزارش‌هایی ایجاد تصویری اجمالی برای آشنایی ابتدایی سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان در موضوعات مورد علاقه آنان است.

تهیه شده در پژوهشگاه فضای مجازی (گروه مطالعات اخلاقی فضای مجازی)

تهیه‌کننده: محمدمهدی قاسم‌پور (ارشد علوم
ارتباطات دانشگاه علوم تحقیقات)

ناظر علمی: محمدمهدی نصر هرنندی (مدیر گروه
مطالعات اخلاقی)

حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به مرکز ملی فضای
مجازی است و استفاده از مطالب آن صرفاً با ذکر مأخذ
بلامانع است.

نشانی: تهران، میدان آرژانتین، خیابان بیهقی، نش
خیابان ۱۶ غربی، پلاک ۲۰
تلفن: ۰۲۱-۸۶۱۵۱۰۶۱
کد پستی: ۱۵۱۵۶۷۴۳۱۱

فهرست

۵ سخن نخست
۹ چکیده
۱۳ مقدمه

بخش اول (نقش شبکه‌های اجتماعی در نفرت پراکنی) ۱۷

۱-۱- دلایل زمینه‌سازی شبکه‌های اجتماعی برای ترویج نفرت ۲۰

۲-۱- ویژگی‌های شبکه‌های اجتماعی در زمینه‌سازی نفرت ۲۲

بخش دوم (مواجهه با ترویج عقاید افراطی در شبکه‌های اجتماعی) ۲۵

۱-۲- واکنش دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی ۲۷

۲-۲- مواجهه مالکین شرکت‌های شبکه‌های اجتماعی ۳۰

۳-۲- ملاحظات حقوقی و قانونی ترویج عقاید افراطی در شبکه‌های اجتماعی ۳۱

۴-۲- مواجهه کاربران فضای مجازی ۳۳

جمع بندی ۳۵

منابع ۳۹

سخن نخست

فضای مجازی با شتاب شگرف و رو به تزایدی که در حال بسط و گسترش است تمام ساحات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی زندگی بشر را درنور دیده و هر روز بخش بزرگی از زندگی واقعی را در خود فرو برده و حیات متفاوت و جدیدی به آن می‌دهد. لذا به نظر می‌رسد دو نگاه کلان به فضای مجازی وجود دارد: نگاه اول که بالاخص در ابتدای رشد و تکوین فضای مجازی مسلط شده بود، آن را همچون ابزاری کنار سایر ابزارهای بشری تصویر می‌کرد که تنها طریقت داشت. اما نگاه دوم، در نتیجه رشد تحولات خیره‌کننده فضای مجازی و سایه گسترده آن در حوزه‌ها و شئون بشر در یک دهه اخیر آن را چون سکویی می‌داند که بسیار فراتر از شأن ابزاری حیات انسان‌ها را سامان جدیدی داده و ادعای تمدن نوینی را دارد. رویکردی که از فضا از چشمان بصیر رهبر انقلاب نیز دور نمانده و انتظاری تمدنی از فضای مجازی در ایران را مطالبه داشته‌اند.

در همین راستا گزارش‌های عصر فضای مجازی تلاش می‌کند تا فهم سازمان‌ها و دستگاه‌های مرتبط با حوزه فضای مجازی را ارتقاء بخشیده و آن‌ها را برای مواجهه فعال و خردمندانه با تحولات این عرصه مهیا سازد.

سید ابوالحسن فیروزآبادی
دیرشورای عالی و رئیس مرکز ملی فضای مجازی

چکیده

عقاید افراطی و نفرت‌پراکنی یکی از معضلات اخلاقی است که در سال‌های اخیر با بهانه‌هایی متفاوت در نقاط مختلف جهان حوادث متعددی را به همراه می‌آورد. با بررسی ریشه‌های اصلی هر یک از این حوادث، مشخص شده است فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی به عنوان بستری مرکزی برای گسترش این اتفاقات و دامن زدن به حوادث مشابه دیگر بوده است. در پی این مسئله دولت‌ها و نهادهای مختلفی از جمله سران مالک شبکه‌های اجتماعی دست به کار شده‌اند تا با هر اقدام ممکن، مانع از گسترش روزافزون حوادث این‌چنینی شوند؛ اگرچه اقدامات انجام‌شده از طرف دولت‌ها همیشه به نتیجه نرسیده است و مجامع بین‌المللی نتوانسته‌اند آن‌طور که باید بر فضای نفرت‌انگیز ایجادشده غلبه کنند. فارغ از اقدامات انجام‌شده، خلأهای قانونی و عدم آگاهی‌بخشی مناسب به جامعه برای ارتقاء سواد رسانه‌ای نیز از جمله مسائلی است که به عنوان موانعی برای رسیدن به نتایج مطلوب و ایجاد آرامش در فضای ملتهب ایجادشده مورد توجه قرار گرفته‌اند.

در این گزارش به بررسی نقش فضای مجازی و به‌طور خاص

شبکه‌های اجتماعی بر نفرت‌پراکنی می‌پردازیم و نشان می‌دهیم با درگیر شدن تعداد زیادی از افراد جامعه با این فضا و استفاده از شبکه‌های اجتماعی، بستری لازم برای ترویج و اشاعه نفرت‌پراکنی و عقاید افراطی بیش از گذشته فراهم شده و لازم است قوانین سخت‌گیرانه‌تر و برنامه‌های راهبردی‌تری به منظور مقابله با فضای ملتهب ایجاد شده مدون شود. در کنار مکاتبات دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی با مالکین شرکت‌های رسانه‌های اجتماعی و با برطرف کردن خلأهای حقوقی و قانونی، همچنین باید تقویت سواد رسانه‌ای در جامعه از طرف مقامات دولت‌ها و کاربران مورد توجه قرار گیرد تا بیش از این شعله آتش نفرت‌پراکنی در جامعه برافروخته نشود.

واژگان کلیدی: شبکه‌های اجتماعی، فضای مجازی، نفرت‌پراکنی، افراط‌گرایی، عقاید افراطی

مقدمه

طی سالیان اخیر با رشد روزافزون ترویج عقاید افراطی و نفرت‌پراکنی^۱ در پی حوادث مختلف در جهان مواجه بوده‌ایم که در هر یک شاهد ردپایی آشکار به عنوان بستری برای گسترش این اتفاقات و دامن زدن به حوادث مشابه دیگر هستیم. از جمله این حوادث می‌توان به حمله ضدیهود به کنیسه‌ای در شهر پیتزبورگ^۲ در اکتبر ۲۰۱۸ اشاره کرد. یهودیان منطقه اسکوریل هیل^۳ در شهر پیتزبورگ برای شرکت در مراسم سبت در کنیسه معروف درخت زندگی در این منطقه جمع شده بودند که حدود ساعت ۹:۵۰ صبح مرد سفیدپوست ۴۶ ساله‌ای وارد این کنیسه شد و پس از سردادن شعار «همه یهودی‌ها باید بمیرند» به روی شرکت‌کنندگان در این مراسم آتش گشود. این اتفاق تنها چند روز پس از آن افتاد که شخصی با ایده‌های هواداری از محافظه‌کاران افراطی و هواداران ملی‌گرای سفید بسته‌هایی انفجاری را به دفاتر ده‌ها نفر از شخصیت‌ها و سازمان‌های جریان لیبرال آمریکا از جمله دفاتر رؤسای جمهور پیشین آمریکا (کلینتون و اوباما) و دفتر رسانه‌ای سی‌ان‌ان و چندین نفر دیگر ارسال کرده بود. در سال ۲۰۱۷ نیز یکی از کسانی که خود را هوادار برنی

1. Hate Speech
2. Pittsburgh
3. Squirrel Hill

سندرز معرفی می‌کرد به تمرین نمایندگان جمهوری خواه کنگره حمله و به روی آن‌ها آتش گشود.

در نمونه‌های دیگری در برزیل گنگ‌های نئو پنتیکاستال^۱، لوله‌های تفنگ را به سمت دیگر عقاید نشانه گرفتند، گروهی از اوباش به بیمارستانی در پاکستان حمله کردند تا انتقام خود را از پزشکان بگیرند. فرقه‌های نئونازی، واقع‌گرایان و ... هم عقاید افراطی خود را دارند و هر یک به سبکی برای جولان عقاید خود پیشتازی می‌کنند.

اغراض سیاسی تیم‌های محتوایی معاند نظام جمهوری اسلامی ایران را نیز باید در نظر داشت که از هر فرصتی برای ترویج عقاید نفرت‌پراکنانه خود استفاده می‌کنند. فعالیت‌های فرقه منافقین و گروه‌های سلطنت‌طلب به عنوان یکی از نمونه‌های مورد توجه است که با صرف هزینه‌های کلان علیه ارزش‌های جمهوری اسلامی ایران فعالیت‌های گسترده‌ای دارند.

ردپای فضای مجازی و به‌خصوص شبکه‌های اجتماعی به‌طور آشکاری در گسترش آتش نفرت‌پراکنی مشاهده می‌شود!

بخش اول

نقش شبکه های اجتماعی
در نفرت پراکنی

با بررسی دقیق تحولات مشخص می‌شود که وجه مشترک همه‌ی اقدامات مطرح‌شده، قدرت گرفتنشان بر پایه یک محور است و آن محور کانونی چیزی جز فضای مجازی نیست. نقش رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی در تشدید چنین خشونت‌هایی قابل چشم‌پوشی نیست. مطالب و محتوای تند و توهین‌آمیز در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی از زمان شکل‌گیری آن‌ها وجود داشته؛ اما با شکل‌گیری فعالیت افراد، گروه‌ها و تشکل‌های فعال در زمینه‌های مختلف یا هواداران جریان‌های گوناگون سیاسی یا هنری و حتی دولت‌ها، لشکرهای متعدد سایبری ایجاد شده‌اند که با استفاده از این فضا و ویژگی‌های انحصاری آن، برای سرکوب نظرات غیر هم‌راستا با یکدیگر اقدام کرده و این فضا را تبدیل به میدانی برای نبرد در راستای اهداف و برنامه‌های خود تبدیل می‌نمایند.

رسانه‌ها اعم از نمونه‌های سنتی یا نوین آن همیشه به عنوان یکی از عوامل ایجاد خشونت در جامعه مطرح بوده است. در کنار انتشار برخی محتوای خشن در رسانه‌ها نظر مارشال مک لوهان^۱ را نیز در این زمینه باید در نظر داشت که در نظریه «امتداد رسانه‌ها»ی خود

از رسانه‌ها به عنوان منبعی برای امتداد حواس انسانی سخن گفته است. بر این اساس رادیو در امتداد حس شنوایی، تلویزیون و روزنامه هم در امتداد حس بینایی است. بنابراین رسانه باعث می‌شود بیشتر از اخبار اطرافمان یا خبرهای دورتر مطلع شویم. حال این تأثیرها می‌تواند مستقیم یا غیرمستقیم باشد. رسانه‌های نوین همچون شبکه‌های اجتماعی و پیام‌رسان‌های موبایلی هم از این قاعده مستثنی نیستند؛ بلکه تجمیعی از همه آن رسانه‌ها هستند که قشر وسیعی از تولیدکنندگان مطالب و خبرهای موجود در آن را توسط مردم عادی جامعه تشکیل می‌دهند و نه الزاماً خبرنگاران رسانه‌های جمعی. به عنوان مثال در ماجرای ورود گزینشی تعدادی از بانوان به استادیوم آزادی به صورت غیرمستقیم به مردم خصوصاً زنان این پیام داده می‌شود که مشکلاتی وجود دارد. امثال این موضوع که در رسانه‌های مجازی به اشتراک گذاشته می‌شود، بی‌تردید باعث خشن‌تر شدن جامعه می‌شود.^۱

۱-۱- دلایل زمینه‌سازی شبکه‌های اجتماعی برای ترویج نفرت

واضح است که رشد روزافزون استفاده کاربران از فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی، با انتشار مستمر محتوا در این فضا همراه خواهد شد و نقش غیرقابل‌انکاری در ترویج نفرت‌پراکنی و عقاید مشابه دارد. به طور خاص فیس‌بوک، اینستاگرام و توییتر می‌توانند جزو شبکه‌های اجتماعی باشند که کاربران را بیشتر مستعد پرخاشگری و خشونت می‌کنند. یکی از دلایل آن می‌تواند تب لایک باشد. لایک‌ها یک غرور کاذب در فرد ایجاد می‌کند که گویی آن‌هایی که شما

۱. توجه رسانه‌های داخلی به حضور زنان در ورزشگاه آزادی. موجود در: www.irna.ir

را لایک کرده‌اند هوادار، طرفدار یا موافق سرسخت شما هستند. بنابراین اعتماد به نفس کاذبی ایجاد می‌کند و موجب خودشیفتگی فراوان می‌شود که می‌تواند رفتارهای پرخاشگرانه‌ای از کاربران را به دنبال بیاورد.

دلیل دیگری که شبکه‌های اجتماعی مستعد تأثیرگذاری در پرخاشگری و خشونت هستند، فضا و محیط صمیمی این پلتفرم‌ها است. به همان اندازه که کسی صمیمانه‌تر برخورد می‌کند به همان اندازه باید انتظار شوخی یا حرف‌های رکیک‌تر هم داشته باشد. نه تنها در پلتفرم‌ها علت‌ها فرق می‌کند، بلکه علل خشونت و فحاشی برای شخصیت‌های مختلف هم متفاوت است. مثلاً علت فحاشی در صفحه یک شخص سیاستمدار، می‌تواند تخریب آن چهره یا رقابت‌های جناحی باشد، علت فحاشی در صفحه یک هنرپیشه حسادت یا عدم همراهی با مواضع اتخاذشده از طرف آن هنرپیشه و ... به عنوان نمونه یکی از جدیدترین نمونه‌های پیش‌آمده برای هنرپیشگان، حملات لفظی به صفحه اینستاگرام شهاب حسینی بازیگر سینما و تلویزیون ایران است که در پی انتقاد وی از سخنان مسعود کیمیایی کارگردان سینما پیرامون تحریم جشنواره فیلم فجر مطرح شده بود. مسعود کیمیایی در نخستین روزهای برگزاری جشنواره فیلم فجر با بهانه سقوط هواپیمای اوکراینی و ادعای حال سخت مردم از حضور در جشنواره امتناع کرد و چند روز پس از آن شهاب حسینی در یک نشست خبری با انتقاد از سخنان کیمیایی، علت طرح مطالب را عدم استقبال از فیلم جدید کیمیایی و رفتار وی را نوعی خودخواهی دانسته بود. پس از انتقادات شهاب حسینی بود که

موج اظهارنظرهای مخالفین با مواضع وی در صفحه اینستاگرام او به راه افتاد و جالب این که کاربران با حملات لفظی و توهین به وی، سخنانش را توهین آمیز و سخیف دانستند!

بر این اساس لازم است در ارتباط با شبکه‌های اجتماعی ملاحظات زیر را با توجه به ویژگی‌های این رسانه و نقشی که در راستای ترویج عقاید و باورهای افراطی دارند در نظر داشت:

۱-۲- ویژگی‌های شبکه‌های اجتماعی در زمینه‌سازی نفرت و ویژگی ارتباطاتی

بستر شبکه‌های اجتماعی به عنوان عاملی برای آشنایی و ارتباط‌گیری افراد با گروه‌های همفکر است. بر این اساس این فضا برای نفرت‌پراکنان نیز به عنوان یکی از گروه‌های فراگیر، جولانگاهی برای تشکیل و بسط گروه‌های افراطی و ترویج عقاید و آثارشان می‌باشد. اهمیت این ویژگی شبکه‌های اجتماعی در زمینه‌سازی نفرت در جامعه تا آنجا است که همراهی حتی یک درصد از یک جامعه چندمیلیونی برای جنبش و تجمع کفایت کرده و با برقراری ارتباط با افراد دیگر زمینه افراط‌گرایی و نفرت‌پراکنی را گسترش می‌دهند.

تراکم اطلاعاتی

انبوه اطلاعات موجود در شبکه‌های اجتماعی نیز به عنوان یکی دیگر از عوامل مؤثر در ترویج عقاید افراطی مورد توجه است. هر کاربری با دریافت اطلاعات گوناگون از فضای مجازی به صورت کاذب حس قدرت پیدا کرده و خود را دانا و مسلط به همه امور می‌پندارد.

بر این اساس با توهم دانشی ایجاد شده برای خود و با وجود کوهی از اطلاعات سطحی آمیخته به دروغ عقاید افراطی را به راحتی دریافت کرده و به سادگی و بدون بررسی حقیقت داشتن یا نداشتن آن و می‌پذیرد و بدین ترتیب راه را برای ترویج عقاید باطل هموار می‌سازد. پایبندی و اصرار بر بمباران اعتقادات تزیق شده حس کاذب قدرتمندی را افزایش داده و پیچیدگی مسئله را بیشتر می‌کند.

انحصار طلبی شرکت‌های بزرگ رسانه‌ای

فارغ از محتوای منتشر شده در فضای مجازی، نقش شرکت‌های بزرگ فناوری و شبکه‌های اجتماعی را نیز باید در نظر داشت که با تبدیل شدن به غول‌های فناوری، دارای قدرت وسیع و گستره نفوذ زیادی شده‌اند. از طرفی انحصار طلبی این شرکت‌ها اجازه رشد به شرکت‌های کوچک‌تر را نمی‌دهد. در نتیجه انبوه کاربران در آن‌ها وجود دارند و این بستری برای ترویج محتوای نفرت‌آمیز در بالاترین مقیاس شده است. در واقع هر کاربری می‌تواند مطلب نفرت‌برانگیز خود را برای جمعیت انبوهی منتشر کند و این سکوها در واقع امر ترویج محتوای افراطی را تسهیل کرده‌اند.

از همین روست که این شرکت‌ها با توجه به ساز و کارهای تعریف شده مجبور به کنترل فعالیت‌های خود هستند. در این زمینه می‌توان به شرکت گوگل اشاره کرد که بر اساس قانون اتحادیه اروپا در حفاظت از داده‌ها اگر ثابت شود مقررات مطرح شده را رعایت نکرده است، باید ۴ درصد از درآمد جهانی خود را به‌عنوان جریمه به اتحادیه اروپا بپردازد. اگر گوگل جریمه را نپردازد با محکومیت قضایی و ایجاد محدودیت یا حتی فیلترینگ سایت و نرم‌افزارهایش در

داخل کشور جریمه‌کننده و همچنین پیگیری‌های حقوقی بین‌المللی
در سراسر جهان مواجه خواهد شد.

بخش دوم

مواجهه با ترویج عقاید افراطی
در شبکه های اجتماعی

۲-۱- واکنش دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی

یکی از تکالیف محول شده برای مواجهه با فضای نفرت‌پراکنانه در شبکه‌های اجتماعی بر دوش دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی گذاشته شده است. رشد روزافزون ترویج عقاید افراطی و نفرت‌پراکنی در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی و یکه‌تازی غول‌های رسانه‌ای جهان در سال‌های اخیر به اندازه‌ای ادامه پیدا کرده که واکنش دولت‌ها را در پی داشته است. بسیاری از کشورها تصمیم گرفته‌اند به هر وسیله از قانون‌گذاری گرفته تا جریمه و ممنوعیت مطالب مختلف، شبکه‌های اجتماعی و تأثیر آن‌ها بر اجتماع را کنترل کنند^۱ که در ادامه برخی نمونه‌های آن ذکر شده است.

فرانسه و درخواست تعهد کتبی شبکه‌های اجتماعی

هشدارهای متعدد دولت فرانسه نسبت به استفاده از شبکه‌های اجتماعی آمریکایی مانند فیس‌بوک و اسنپ چت برای نفرت‌پراکنی و ترویج عقاید افراطی و نژادپرستانه به عنوان یکی از نمونه‌های مورد توجه در مقابله با این مسئله بوده که علیرغم شدت گرفتن این واکنش در جریان میزبانی فرانسه در اجلاس سران گروه جی ۷ در سپتامبر

۲۰۱۹ نتیجه‌ای در پی نداشت.^۱ قرار بر این بود که تعهدنامه‌ای موسوم به «منشور اینترنت باز، آزاد و ایمن^۲» توسط مدیران شبکه‌های بزرگ اجتماعی آمریکایی در این زمینه به امضا برسد که با عدم حمایت و موضع‌گیری شفاف دولت آمریکا به نتیجه‌ای نرسید.

تلاش انگلیس برای پایان دادن به حکومت شبکه‌های اجتماعی

انگلیس نیز قوانین پیشنهادی جدیدی برای نظارت بر اینترنت و مبارزه با گسترش خشونت، محتوای افراط‌گرایانه، اخبار جعلی و محتوای خطرناک برای کودکان ارائه کرده است.^۳ این پیشنهاد یکی از تهاجمی‌ترین اقدامات در جهان برای کنترل محتوای مخرب در شبکه‌های اجتماعی و فضای آنلاین به شمار می‌آید. این در حالی است که فشار سیاسی انگلیس بر شبکه‌های اجتماعی فیس‌بوک، یوتیوب، و توئیتر هر روز بیشتر از گذشته می‌شود. طرح به طور رسمی فیس‌بوک، گوگل و سکوها بزرگ اجتماعی دیگر را هدف گرفته است. قانون‌گذاران معتقدند این سکوها سودآوری و گسترش را بر محدود کردن محتوای مخرب ترجیح می‌دهند.

دولت انگلیس خواهان یک سازمان قانونی ناظر بر اینترنت است که قدرت اعمال جریمه و مسدودسازی دسترسی به سایت‌ها در صورت لزوم را داشته باشد. چنین سازمانی می‌تواند مدیران ارشد شبکه‌های اجتماعی و شرکت‌های فناوری را شخصاً مسئول انتشار محتوای مخرب در پلتفرم‌ها اعلام کند. در همین راستا چند دولت دیگر نیز برای محافظت کاربران اینترنتی خود قوانین جدیدی را در ارتباط با مورد تأیید بودن ارتباطات آنلاین تعریف می‌کنند.

۱. فرانسه خواستار تعهد کتبی شبکه‌های اجتماعی شد. موجود در: www.mehrnews.com

2. Charter for an Open, Free, and Safe Internet

۳. تلاش «انگلیس» برای پایان دادن به حکومت شبکه‌های اجتماعی. موجود در: www.mehrnews.com

سنگاپور و لایحه کنترل اخبار جعلی

یکی دیگر از دولت‌هایی که لزوم قانون‌گذاری در این خصوص را جدی گرفت، سنگاپور است. در اواخر ماه مارس سنگاپور نیز لایحه‌ای را برای کنترل اخبار جعلی در شبکه‌های اجتماعی ارائه کرد که تحت عنوان «لایحه محافظت از محتوای دروغ و دستکاری‌شده فضای برخط^۱» تدوین شده است.

جریمه ۲ میلیون یورویی فیس‌بوک از طرف دولت آلمان

دولت آلمان هم شبکه اجتماعی فیس‌بوک را به دلیل نقض قانون مقررات و پخش یک سخنرانی با محتوای نفرت‌پراکنی به ۲ میلیون یورو جریمه متهم کرده بود. وزیر دادگستری آلمان در این باره گفته بود: قتل، توهین و نفرت‌پراکنی تعریفی از آزادی بیان نیست. چنین نگرش‌های تحریک‌آمیزی باید مجازات شود.

واکنش سازمان ملل به محتوای نفرت‌پراکنانه در شبکه‌های اجتماعی

در کنار واکنش دولت‌ها به محتوای افراطی، نهاد بین‌المللی سازمان ملل متحد نیز برنامه‌ای عملی را علیه افزایش پیام‌های نفرت بار در شبکه‌های اجتماعی ارائه کرد.^۲ دبیر کل این سازمان در مورد طرح مبارزه با نفرت‌پراکنی در اینترنت گفت: سخنان نفرت‌انگیز حمله مستقیم به ارزش‌های بنیادی حقوق بشری و کرامت انسانی مانند تحمل، محبت و احترام می‌باشند. باید دولت‌ها، جوامع مدنی، رسانه‌ها و بخش خصوصی با یکدیگر علیه نفرت افکنی فعال شوند. سخنان نفرت بار، گروه‌های انسانی را علیه یکدیگر قرار می‌دهد و سرانجام به خشونت و بحران کشیده می‌شود که تلاش‌هایمان برای صلح، ثبات و توسعه دوام‌دار را نقش بر آب می‌کند.

1. Protection from Online Falsehoods and Manipulation Act

۲. سازمان ملل متحد با نفرت‌پراکنی مبارزه می‌کند. موجود در: www.dw.com

در برنامه عملی سازمان ملل، از شبکه‌های اجتماعی خواسته شده است که احترام متقابل و آزادی اندیشه را ترویج کرده و با سخنان نفرت‌انگیز مقابله کنند.

۲-۲- مواجهه مالکین شرکت‌های شبکه‌های اجتماعی

در مقابل واکنش‌های صورت گرفته از طرف دولت‌ها نسبت به رواج محتوای افراطی و نفرت‌پراکنی در شبکه‌های اجتماعی، شرکت‌های اینترنتی و شبکه‌های اجتماعی نیز سعی کرده‌اند قوانین خود را سخت‌گیرانه‌تر کنند. در این راستا آن‌ها هزاران نیروی انسانی جدید استخدام کرده‌اند تا محتوای خطرناک را کنترل نمایند. با این حال مشخص کردن محتوای خطرناک نیز از غیر خطرناک نیز کار ساده‌ای نیست و روزانه میلیاردها محتوای خطرناک در فیس‌بوک، اینستاگرام و یوتیوب منتشر می‌شود.

در همین راستا و در پی واکنش کشورهای مختلف نسبت به محتوای نفرت‌پراکنانه در یوتیوب این شرکت در نهایت، تحت فشارهای قانونی و با جریمه‌ای سنگین مجبور شد محتوای خود را کنترل کند. در سپتامبر ۲۰۱۹ پس از تغییری بزرگ در سیاست‌های حذف «محتوای نفرت‌پراکنی» یوتیوب، این پلتفرم بیش از ۱۷ هزار حساب کاربری را در کمتر از ۲ ماه مسدود کرد. این شرکت همچنین اعلام کرد از زمان اجرای سیاست‌های جدیدش بیش از ۱۰۰ هزار ویدئو را پاک کرده و ۵۰۰ میلیون اظهارنظر (کامنت) این سکو حذف شده‌اند. در همان زمان یوتیوب ادعا کرده بود بیش از ۱۰ هزار نیرو مشغول ردیابی، بررسی و حذف محتوای خلاف قوانین هستند.

فیس‌بوک با «خطرناک» نامیدن چند شخصیت مشهور، آن‌ها را به خاطر نفرت‌پراکنی از کاربری این شبکه اجتماعی منع کرده است.^۱ هرچند چنین ملاحظات‌ی بهانه‌ای به دست این شرکت‌ها داد تا به حذف برخی شخصیت‌های اسلامی نیز مانند شهید قاسم سلیمانی در رسانه‌های خود دست بزنند که یکی از نمونه‌های بارز آن اینستاگرام بود!

۲-۳- ملاحظات حقوقی و قانونی ترویج عقاید افراطی در شبکه‌های اجتماعی

باید در نظر داشت که با تعاریف مطرح‌شده، ترویج نفرت‌پراکنی به عنوان یکی از مصادیق جرم تلقی شده است (جرم نفرت‌محور^۲). نفرت‌پراکنی هرگونه عملی است که با خشونت همراه بوده و گاه جنبه نمادین پیدا می‌کند و آن در زمانی است که هویت افراد را مخدوش و طبق نظر گروه غالب بازتعریف شده و در این زمینه قوانینی تدوین شده است. این جرم محصول اجتماع است و قصد قبلی، اعمال خشونت و مسخ هویت افراد جامعه مهم‌ترین عناصر جرم نفرت‌پراکنی است. خشونت به عریان‌ترین شکل به ویژه نفرت‌پراکنی خود را از طریق اینترنت نشان می‌دهد. جرم نفرت‌پراکنی در فضای مجازی باعث رواج بی‌تفاوتی و بی‌مسئولیتی اجتماعی شده و به ریشه‌دار شدن نابرابری و تبعیض منجر می‌شود.^۳ با وجود رواج این جرم در فضای مجازی اما کمتر از سوی قانون‌گذاران به عنوان تنظیم‌کنندگان روابط اجتماعی مورد توجه قرار گرفته است.^۴ به نظر می‌رسد قانون‌گذاران نیز در نقاط مختلف

۱. حذف «افراد خطرناک» از فیس‌بوک به خاطر نفرت‌پراکنی. موجود در: www.bbc.com

2. Hate Crime

3. Resisting Hate Crime Discourse: Queer and Intersectional Challenges to Neoliberal Hate Crime Laws, 125-113

۴. نفرت‌پراکنی در فضای مجازی رواج دارد. موجود در: www.irna.ir

جهان با این مشکل دست و پنجه نرم می‌کنند. اکنون زمان چاره‌اندیشی رسیده و دولت‌ها باید از ابزاری قاطع‌تر از جریمه‌های سنگین قدرت شبکه‌های اجتماعی را کنترل نمایند. به عبارتی چالش بزرگ، ایجاد راه‌حل‌های قانونی برای کنترل قدرت شبکه‌های اجتماعی به شیوه‌ای است که رقابت، نوآوری و فضای باز آنلاین را نیز ترویج کند. قوانین باید امنیت و سلامت همه کاربران سکوه‌های دیجیتال را فراهم نمایند.

در این زمینه همچنین نقش نیروهای مردم‌نهاد و ظرفیت موجود به منظور مقابله با ترویج نفرت‌پراکنی را نیز که در ماده ۶۶ قانون آیین دادرسی کیفری به صراحت از آنان یاد شده باید در نظر داشت. در این ماده از قانون آیین دادرسی که در مورد امکان اعلام جرم از طرف سازمان‌های مردم‌نهاد آن‌ها در زمینه حمایت از اطفال و نوجوانان، زنان، اشخاص بیمار و دارای ناتوانی جسمی یا ذهنی، محیط زیست، منابع طبیعی، میراث فرهنگی، بهداشت عمومی و حمایت از حقوق شهروندی گفته شده که البته با توجه به مصوبه سال ۱۳۹۵ هیئت دولت مبنی بر تدوین آیین‌نامه شکل‌های مردم‌نهاد، این مشکل‌ها می‌توانند در بسیاری از خشونت‌های ناشی از بداخلاقی ورود کرده، اعلام جرم کرده و اقداماتی حمایتی مرتبط را پیش ببرند. ضمن این‌که در قالب تبصره‌هایی اشاره شده که در این راستا لازم است حریم خصوصی قربانیان حفظ شده و اقدامات لازم در جهت اخذ رضایت قربانیان و حفظ حریم خصوصی مورد توجه باشد.

بستر فضای مجازی نیز کمک مناسبی در این مقوله است که هم‌زمان با مورد توجه قرار دادن ظرفیت شکل‌های مردم‌نهاد و

مطالبه‌گری ایجادشده از طرف آنان در جامعه با تشکیل پوی‌های مجازی روند مقابله با بداخلاقی و ترویج نفرت‌پراکنی در جامعه، با سرعت بیشتری پی گرفته شود. البته باید در نظر داشت اجرای مناسب این فعالیت‌ها در گروه‌ها و هدفتند کردن فعالیت پوی‌ها و در نظر داشتن ملاحظات اخلاقی و روش دهی مناسب مقابله با بداخلاقی بوده که انتظار می‌رود در ضمن تدوین قوانین مربوط و ارتباط‌گیری حقیقی با سازمان‌های مردم‌نهاد فعال حاصل می‌شود.

۲-۴- مواجهه کاربران فضای مجازی

نقش کاربران فضای مجازی و تقویت سواد رسانه‌ای آنان به عنوان یکی از مسائل مواجهه خردمندانه با عقاید افراطی و نفرت‌پراکنانه در شبکه‌های اجتماعی مورد توجه است. سواد رسانه‌ای قدرت درک نحوه کار رسانه‌ها و معنی‌سازی در آن‌ها است، این‌که چگونه سازمان‌دهی می‌شوند و چگونه از آن‌ها استفاده می‌شود. به عنوان مثال، مخاطبی که دارای سواد رسانه‌ای است، از اهداف و میثاق‌های رسانه‌های مختلف آگاه است و از آن‌ها به صورت شایسته استفاده می‌کند. سواد رسانه‌ای قصد هوشیار سازی و اختیار بخشی به مخاطب را دارد. در چنین عصری، این مهارت‌ها پایه و اساس آینده جامعه آگاه را تشکیل می‌دهد و باعث تقویت و قدرتمند کردن ساختارهای دموکراتیک جامعه می‌شود. اگر مهارت‌های بسیار زیادی هم داشته باشیم اما نتوانیم اطلاعات و آگاهی را طبقه‌بندی کنیم تا در جای مناسب خود از آن‌ها استفاده کنیم، قادر نخواهیم بود خود را به سطح وسیع و گسترده‌ای از پیام‌های رسانه‌ای که ما را تحت

بمباران اطلاعات قرار داده‌اند و حتی محیط اطرافمان که دائماً با آن در ارتباط هستیم، عرضه کنیم و در نتیجه مغلوب این فضا می‌شویم. لازم است با ارتقاء سواد رسانه‌ای و افزایش آگاهی در چگونگی رفتار مناسب در فضای مجازی و استفاده هوشمندانه از شبکه‌های اجتماعی برای مواجهه با جریان نفرت‌پراکنی و محتوای افراطی در فضای رسانه‌ای به خصوص در شبکه‌های اجتماعی آماده باشیم.

جمع بندی

با گسترش فضای مجازی و درگیر شدن تعداد زیادی از افراد جامعه به این فضا و استفاده از شبکه‌های اجتماعی، بسترهای لازم برای ترویج و اشاعه نفرت‌پراکنی و عقاید افراطی بیش از گذشته فراهم می‌شود. بر این اساس دولت‌های هر کشور به منظور مقابله با این رویداد که ایجادکننده محیط‌های ناامن در فضای جامعه می‌شود، با تدوین قوانین الزام‌آور نسبت به فراگیری فضای آلوده به افراط و نفرت‌پراکنی اقدام کرده‌اند که یکی از راه‌های مورد توجه، مکاتبه دولت‌ها با مدیران و رؤسای شرکت‌های مالک شبکه‌های اجتماعی بوده؛ اگرچه این روش با چالش‌هایی روبرو بوده است. در این زمینه لازم است ملاحظات حقوقی و قانونی مشخصی لحاظ شود تا مکمل خلأهای موجود در این روند باشد. در این راستا ظرفیت نیروهای حقیقی و پوشش‌های مجازی مردم‌نهاد و تشکل‌های مرتبط کمک‌کار مناسبی برای مطالبه‌گری و پیش‌بردن ملاحظات حقوقی جهت مقابله با بی‌اخلاقی و ترویج نفرت‌پراکنی در جامعه و فضای مجازی مورد توجه است. از طرفی برای کاربران نیز باید برنامه‌هایی تدوین شود تا در کنار اقداماتی که هر یک برای ارتقاء سواد

رسانه‌ای خود انجام می‌دهند، ساز و کار موجود در استفاده از فضای مجازی به نحوی باشد که تقویت سواد رسانه‌ای به منظور جلوگیری از برافروخته کردن شعله آتش نفرت پراکنی در جامعه در دستور کار قرار گیرد.

منابع

- [۱] ناظمی، پوریا. شبکه‌های اجتماعی و پارادوکس آزادی بیان. موجود در. www.pourianazemi.com
- [۲] چشمه نور، مرتضی و پوریانی، جابر. ۱۳۹۵. مقالات منتخب همایش ملی سواد رسانه‌ای و مسئولیت اجتماعی. تهران: پشتیبان.
- [۳] توجه رسانه‌های داخلی به حضور زنان در ورزشگاه آزادی. موجود در: www.irna.ir ۷/۱۱/۹۸
- [۴] تلاش دولت‌ها برای کنترل شبکه‌های اجتماعی. موجود در: www.eghtesadnews.com ۷/۱۱/۹۸
- [۵] فرانسه خواستار تعهد کتبی شبکه‌های اجتماعی شد. موجود در: www.mehrnews.com ۷/۱۱/۹۸
- [۶] تلاش «انگلیس» برای پایان دادن به حکومت شبکه‌های اجتماعی. موجود در: www.mehrnews.com ۷/۱۱/۹۸
- [۷] سازمان ملل متحد با نفرت‌پراکنی مبارزه می‌کند. موجود در: www.dw.com. ۱۴/۱۱/۹۸
- [۸] حذف افراد خطرناک از فیس‌بوک به خاطر نفرت‌پراکنی. موجود در: www.bbc.com. ۱۴/۱۱/۹۸
- [۹] نفرت‌پراکنی در فضای مجازی رواج دارد. موجود در: www.irna.ir. ۱۴/۱۱/۹۸
- [۱۰] چه کسی زورش می‌رسد «گوگل» را جریمه کند؟ موجود در: www.yjc.ir ۲۸/۱۱/۹۸
- [۱۱] میرشکاری جواد ، ویراستار. دفتر هشتم. فرهنگ واژه‌های مصوب فرهنگستان. تهران: انتشارات فرهنگستان زبان و ادب فارسی.
- [12] Evans, Jon. The new new weird. Available at: www.techcrunch.com
- [13] Peters, Jonathan. How the law protects hate speech on social media. Available at: www.cjr.org
- [14] Laub, Zachary. Hate Speech on Social Media: Global Comparisons. Available at: www.cfr.org
- [15] Pennetier, Marine. France says social media platforms will still sign hate speech pledge. Available at: www.reuters.com 2/17/2020
- [16] The Charter of an Open, Free, and Safe Internet is scheduled for

Monday . Available at: www.prpchannel.com 2/17/2020

[17] Westerman Ashley. 'Fake News' Law Goes Into Effect In Singapore, Worrying Free Speech Advocates. Available at: www.npr.org

[18] Meyer, Doug. Resisting Hate Crime Discourse: Queer and Intersectional Challenges to Neoliberal Hate Crime Laws. *Critical Criminology*. 22: 113-125

مرکز ملی فضایی مجازی
پروژه نگاه فضایی مجازی

csri.majazi.ir

حوزه فضای مجازی به اندازه انقلاب اسلامی اهمیت دارد. این فضا مثل یک رودخانه پر از آب و خروشان است که می آید و دائماً هم پر آب آن افزوده و خروشان تر می شود. اگر ما بر این رودخانه تدبیر کنیم و برنامه داشته باشیم، زهکشی کنیم و هدایت کنیم این رودخانه را تا به سد بریزد، می شود فرصت. اگر رهاش کنیم و برنامه ای برای آن نداشته باشیم می شود یک تهدید.

csri.majazi.ir